

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Zprávy a oznámení

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 54 (2009), No. 2, 170--175

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/141901>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2009

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Zprávy oznámení

K DEVADESÁTINÁM DOCENTA
LUBOŠE PERKA

Pan doc. RNDr. Luboš Perka, DrSc., dr. h. c. (nar. 26. 7. 1919), je doyenem české astronomické obce i domácích členů Učené společnosti USp a jeho zásluhy o naši astronomii i USp jsou mimořádné. Svým vědeckým dílem zasáhl a stále zasahuje do různorodých oborů, tj. kinematiky a dynamiky Galaxie, studia planetárních mlhovin, kosmického práva, problematiky kosmického smetí a kosmonautiky. Zasloužil se rozhodujícím způsobem o vybudování 0,6m reflektoru na univerzitní hvězdárně v Brně, který je dodnes v provozu, a rovněž o vybudování největšího čs. dalekohledu – 2m Zeissova reflektoru v Ondřejově, který při svém dokončení byl 7. – 10. největším dalekohledem na světě. Jako jeden ze dvou čs. astronomů 20. století je nositelem mezinárodní Janssenovy ceny Francouzské astronomické společnosti (1992;

cena se uděluje jednou za dva roky a tím druhým čs. astronomem byl M. R. Štefánik v r. 1907). Jako jediný čs. astronom byl generálním sekretářem Mezinárodní astronomické unie IAU (1967–70) a jako jediný čs. vědec zastával funkci viceprezidenta Mezinárodní rady vědeckých unií ICSU (1968–1970). Byl též vedoucím oddělení pro záležitosti kosmického prostoru sekretariátu OSN v letech 1975–1980. V letech 1980–82 byl prezidentem Mezinárodní astronautické federace (IAF). Byl také členem sboru ředitelů Mezinárodního ústavu kosmického práva od roku 1996 do 2006. Byl ředitelem Astronomického ústavu ČSAV v letech 1968–1974, kdy se v období tzv. normalizace svou osobní statečností zasloužil o to, že z Astronomického ústavu nebyl nikdo po prověrkách propuštěn, a naopak ještě přijal pracovníky z rozpuštěných vědeckých ústavů, zejména pak PhDr. Zdeňka Horského ze zrušeného Historického ústavu ČSAV. K jeho nejvýznamnějším zámkům patří dr. L. Kohoutek (nositel ceny Patria Česká hlava), s nímž sestavil nejvíce citované dílo čs. astronomie 20. století (Generální katalog planetárních mlhovin), a dva popřevratoví ředitelé Astronomického ústavu AV ČR (dr. L. Sehnal a prof. J. Palouš). Od r. 1979 nese planetka č. 2900 jméno Luboš Perek. Do USp byl zvolen v r. 1999 a v témže roce obdržel prestižní Nušlovu cenu České astronomické společnosti, která byla v tom roce obnovena po půlstoleté přestávce. Od roku 1970 je dopisujícím členem britské Královské astronomické společnosti a od r. 1975 členem Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina. V r. 1994 byl zvolen čestným členem francouzské Académie Nationale de l'Air et de l'Espace. V Učené společnosti se doc. Perek energicky uplatňuje. Přednesl a posléze napsal medailony tří českých astronomů (Bečvář, Buchar, Mohr) pro II. svazek sborníku Učenci očima kolegů, záků a následovníků (Academia, 2007) a přednášel v plénu USp k 50 letům kosmonautiky (duben 2007). Reprezentoval USp na slavnostním zasedání Leopoldiny v červenci 2008, kdy byla oficiálně prohlášena vrcholnou vědeckou akademií SRN a je pravidelným účastníkem všech zasedání USp, pokud právě nejedná nebo nepřednáší v cizině.

Laudatio přednesené 18. května 2009 při příležitosti převzetí Medaile Učené společnosti ČR.

Jiří Grygar

RNDr. ZDENĚK CEPLECHA, DrSc.,
OSMDESÁTILETÝ

Zdeněk Ceplecha se narodil 27. ledna 1929 v Praze. Vystudoval astronomii, fyziku a matematiku na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy (1952). Už v průběhu studií nastoupil v srpnu 1951 na tehdejší Ústřední ústav astronomický, který se postupně proměnil v Astronomický ústav ČSAV (později AV ČR). Svému prvnímu pracovišti — oddělení meziplanetární hmoty v Ondřejově zůstal věrný po celý život a dosud zde pracuje jako konzultant. V r. 1956 zde obhájil kandidátskou a v r. 1967 doktorskou disertační práci, obě z oboru výzkumu meteorů, jenž se stal jeho celoživotním vědeckým zájmem.

Měl řadu znamenitých předchůdců, především prof. Jindřicha Svobodu na ČVUT, dále pak dr. Antonína Bečváře, prof. Vladimíra Gutha a prof. Františka Linka. Po posledně jmenovaných zdědil zárodek budoucí bolidové sítě v podobě dvojstaničních fotografických pozorování bolidů na základnách Ondřejov–Mezivraty a Ondřejov–Prčice. Svou první práci z tohoto oboru publikoval společně s dr. Vojtěchem Letfusem jako dvacetiletý již v r. 1949 v tehdejším mezinárodním časopise Bulletin of the Astronomical Institutions of Czechoslovakia (BAC), v němž posléze vyšla většina jeho původních prací před r. 1989. Od té doby publikuje v předních světových astronomických časopisech.

Jeho zásluhou se v Ondřejově začala budovat mnohostaniční bolidová síť, která dnes pokrývá plochu řádově milionu čtverečních kilometrů v několika státech střední Evropy a je nejdéle fungující takovou sítí na světě. Podle hesla, že náhoda slouží duchům připraveným se právě díky této soustavné činnosti podařilo 7. dubna 1959 zachytit proslulý příbramský bolid, jehož čtyři úlomky nalezené v terénu na základě předpovědi místa dopadu se staly největším úspěchem české astronomie ve 20. stol. a světovou prioritou: šlo vůbec o první pád meteoritu, jehož světelná dráha v atmosféře i původní dráha ve sluneční soustavě byla spolehlivě určena.

Tento historický úspěch umožnil Ceplechovi jednak rozšířit bolidovou síť a jednak získat světové uznání, takže další jeho práce byly sledovány s velkou pozorností a přinesly velké množství citací. Bolidová síť poskytla první statistická data o množství hmoty,

kteří v pásmu kilogramových až mnohatunových hmotností za rok na Zemi přitéká z meziplanetárního prostoru a také naprosto unikátní údaje o dynamice průletu kamených a kovových těles zemskou atmosférou hypersonickou rychlostí. K tomu cíli se také využilo spektrálních snímků průletů bolidů, často s rekordním lineárním rozlišením spektrálních čar.

Dr. Ceplecha byl již roku 1961 zvolen členem organizačního výboru 22. komise Mezinárodní astronomické unie (IAU) pro studium meteorů, o tři roky později se stal jejím viceprezidentem a v r. 1967 na tři roky prezidentem této komise. Díky „Pražskému jaru“ v r. 1968 získal dr. Ceplecha významné mezinárodní kontakty zejména v USA a Kanadě, takže publikoval řadu stěžejních prací z oboru ve spolupráci s americkým odborníkem R. McCroskym a Kanadanem D. Revellem. U nás spolupracoval zejména s V. Padevětem, P. Pecinou, V. Porubčanem a J. Rajchlem. Napsal řadu přehledových článků pro prestižní mezinárodní časopisy a stal se tak pozvolna světovou autoritou a doslova klasikem.

Od poloviny osmdesátých let si vychoval v Ondřejově dva vynikající žáky, Pavla Spurného a Jiřího Borovičku (dr. Borovička získal v r. 1997 juniorskou a dr. Spurný v r. 2003 seniorskou cenu Učené společnosti ČR), jejichž současné výsledky ukazují, jak

z nepatrného zárodku dvojstaničních pozorování vznikla význačná česká meteorická škola, která má před sebou znamenitou budoucnost. Dr. Ceplecha, ač formálně v důchodu, je stále vědecky významně činný, publikuje původní práce a přednáší na pozvání na zahraničních seminářích a konferencích a recenzuje práce pro mezinárodní vědecké časopisy.

Za výzkum meteoritu Příbram získal v roce 1971 Státní cenu. Při příležitosti 20. výročí pádu příbramských meteoritů dostal v r. 1979 medaili Tadeáše Hájka z Hájku, udělenou Astronomickým ústavem ČSAV. Rozhodnutím Mezinárodní astronomické unie z r. 1980 získala planetka č. 2198 jméno *Ceplecha*. V r. 1984 obdržel Zdeněk Ceplecha prestižní americkou cenu George P. Merrilla jako její teprve čtvrtý nositel od založení Ceny v r. 1968. V r. 1989 obdržel Zlatou medaili ČSAV za zásluhy ve fyzikálních vědách a v témže roce byl zvolen čestným členem České astronomické společnosti. V r. 1994 se stal zakládajícím členem Učené společnosti ČR. V r. 2004 získal nejvyšší ocenění České astronomické společnosti — Nušlovu cenu za své celoživotní vědecké dílo. V roce 2006 byl odměněn prestižní cenou Praemium Bohemiae. K padesátému výročí pádu příbramských meteoritů byla v dubnu 2009 v budově Akademie věd na Národní třídě 3 otevřena výstava *Bolidy a pády meteoritů*.

Srdečně blahopřejeme RNDr. Zdeňku Ceplechovi, DrSc., k jeho významnému životnímu jubileu.

Učená společnost ČR

Doc. RNDr. FRANTIŠEK KATRNOŠKA, CSc., OSLAVIL SVÉ OSMDESÁTINY

František Katrnoška se narodil 22. dubna 1929 v Ratenicích u Peček. Po maturitě na reálném gymnáziu v Kolíně v roce 1948 studoval matematiku a fyziku na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Po ukončení studia působil od roku 1952 jako asistent matematiky na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze. Dlouhodobě se léčil z vážné nemoci, a tak nemohl až do věku 50 let vyvíjet téměř žádnou vědeckou činnost. Uplatnil se však jako pedagog. V letech 1972–73 absolvoval svou první vědeckou

stáž v Matematickém ústavu Polské akademie věd ve Varšavě u prof. Zbigniewa Sema-deniho. V roce 1980 ukončil další stáž v Matematickém ústavu ČSAV v Praze u doc. Václava Aldy. Pak se jeho zdravotní stav podstatně zlepšil, a tak již v roce 1981 F. Katrnoška obhájil kandidátskou práci *Logiky a stavy fyzikálních systémů*, často citovanou i v zahraničí. Jeho školitelem byl RNDr. Zdeněk Frolík, DrSc., z Matematického ústavu ČSAV. V roce 1982 získal František Katrnoška titul RNDr. a byl též jmenován docentem matematiky. V roce 1990 pak dodatečně obhájil svou habilitační práci.

Pedagogická činnost doc. Katrnošky je bohatá. Již v roce 1951 vedl cvičení na Přírodovědecké fakultě UK a působil zde ve funkci vědeckého pomocníka. Od roku 1952 pak přednášel v dálkovém studiu na VŠCHT a měl výběrové přednášky z topologie, reprezentace grup a z optimalizace. Je též autorem a spoluautorem skript *Matematika I a II*, která vyšla v letech 1986–1987 a získala cenu rektora VŠCHT. Od roku 1966 přednášel v základním kurzu matematiky posluchačům Potravinářské fakulty VŠCHT a ve vyšších ročnících statistiku a Laplaceovu transformaci. V letech 1986–1990 byl odpovědným řešitelem státního výzkumného úkolu

Modernizace výuky matematiky na vysokých školách chemicko-technologických.

Publikační činnost doc. Katrnošky byla od roku 1980 zaměřena na topologickou reprezentaci ortoposetů a na vyšetřování logik idempotentních prvků okruhů. Svědčí o tom 15 prací publikovaných v mezinárodních matematických časopisech. O svých vědeckých výsledcích referoval F. Katrnoška ve Vroclavi (1979), v Oxfordu a Edinburghu (1982), v Moskvě (1990), v Amsterdamu (1994), v Berlíně (1996) a na konferencích v mnoha dalších zemích. V poslední době se také zabývá matematickou genetikou, kombinatorickými problémy týkajícími se zobecněných latinských čtverců a jejich algeber. Na tato témata uveřejnil již 4 články v PMFA. Publikuje i v dalších časopisech (např. MFI).

V mládí se F. Katrnoška vážně zabýval hrou na housle. Později byl pravidelným účastníkem konferencí a seminářů věnovaných matematice a hudbě (např. ve Vídni 1999, v Bratislavě 2000). Měl zde referáty o aplikacích teorie grup a matic v hudbě. Publikoval též článek *Mathematics and music* ve sborníku *Ambiguity and Music* (ed. J. Haluška, Polygrafia SAV, Bratislava, 2000). Jako violista, ale i houslista byl členem několika kvartetů. Zkomponoval řadu vlastních skladeb pro housle, violu a klavír, např. *Ave Matematica* společně s prof. Beloslavem Riečanem.

Do dalších let mu popřejeme pevné zdraví, hodně osobních úspěchů a matematických výsledků.

Michal Krížek

ZPŘÍSTUPNĚNÍ LOEWNEROVA ARCHIVU

Rádi bychom matematické komunitě sdělili, že odborné a osobní dokumenty z pozůstalosti Charlese Loewnera, darované jeho dcerou Marian Tracy, byly shromážděny a katalogizovány a staly se součástí archivu Stanford University umístěného v prostorách knihovny této univerzity.

Z anglického originálu Loewner Archive Established přeložil Ivan Netuka.

© Notices Amer. Math. Soc. 56, No.2, 2009, 210.

Elektronický přístup k průvodci archivního materiálu: <http://content.cdlib.org/view?docId=kt7c6037bh&brand=oac>

Zájemci o studium archivních materiálů mohou kontaktovat pracovníky oddělení speciálních sbírek a univerzitního archivu na adrese speccolref@stanford.edu.

Mnozí čtenáři těchto řádků se v matematice pohybují příliš krátce, než aby mohli, stejně jako my, být přímo ovlivněni Loewnerovým hlubokým pochopením matematiky, jeho originalitou, jeho obětavostí, lidskými kvalitami a hloubkou a univerzalitou jeho vědeckého přínosu. Navíc jeho životní zkušenosti židovského uprchlíka, který jen tak tak unikl nacistickému holocaustu a ztratil blízké příbuzné v těchto děsivých událostech, bolestně odrážejí radikální společenské proměny a strašné lidské utrpení oněch dnů. Korespondence zachovaná ve shromážděných dokumentech poskytuje živé svědectví o často nevlidných postojích amerických univerzit tehdejší doby k uprchlíkům, kteří na jedné straně dosáhli brilantních tvůrčích činů a na druhé straně byli v některých případech dohnáni k akceptování platů umožňujících přežívání za nedůstojných podmínek.

Navzdory častým obtížným životním okolnostem vytvořil Loewner obdivuhodné originální dílo, které v široké míře v matematice

zanechalo trvalou stopu. Publikoval málo, ale každá uveřejněná práce svou úrovní ovlivňovala směřování matematiky. Mnoho Loewnerových idejí padlo na úrodnou půdu při neformálních rozhovorech se studenty a kolegy. Uměl se o vše dělit a ovoce jeho talentu dozrávalo v četných publikacích ostatních matematiků. Ve středu jeho zájmu byla geometrická teorie funkcí komplexní proměnné, v níž uplatňoval variační metody. Užitím překvapivě originálních úvah dokázal Bieberbachovu domněnku pro $n = 3$ a vyslekný z jeho důkazu sehrály zásadní roli v de Brangesově důkazu pro libovolné n . Loewner se také zajímal o problematiku proudění tekutin, v níž geometrické myšlení mělo významné místo. Tato problematika jej dovedla k obecnému studiu plogrup transformací s pozoruhodnými důsledky pro různé směry, včetně nečekaných aplikací ve fyzice.

Loewner se proslavil také svým přístupem ke studentům. Jeho přednášky, které přitahovaly studenty i profesory, byly vždy vzorně připravené a dokonalé, přednášel spatra. Uznávaný byl jeho stanfordský problémový seminář, který byl zdrojem inspirace pro doktorské disertace celé řady studentů.

Pro pohodlí čtenářů připoujeme stručný přehled archivního materiálu. Věcný popis (běžných 1,5 m archivních materiálů): první sedm složek obsahuje především texty Loewnerových přednášek z let 1923–1956, také podklady pro zkoušky a ročníkové práce; dále rukopisy a tištěné verze článků z let 1919–1962 včetně disertace z roku 1933; různé odborné texty a zápisky. Texty se týkají diferenciálních rovnic, matic a plogrup. Další položky zahrnují několik článků napsaných o Loewnerovi jinými matematiky, výpisky a malé množství korespondence. Přírůstky označené 2007–257 jsou tvořeny osobními Loewnerovými materiály včetně korespondence vztahující se k jeho emigraci do USA během 2. světové války, k hledání zaměstnání v tomto období a k pátrání po osudech příbuzných, kteří zůstali v Evropě. Přírůstky také zahrnují doklady z univerzitního působení a korespondenci s kolegy z mnoha akademických pracovišť, mj. z University of Louisville, Brown University, Syracuse University a Stanford University. Další položky zahrnují fotografie, smlouvy o publikacích, vzpomínkové články věnované Loewnerovi

a jeho ženě Elizabeth a výstřižky z novin o Loewnerově rodině.

Stručná informace: Charles Loewner se narodil 29. května 1893 v Lánech a doktorát z matematiky získal na Německé univerzitě v Praze. V letech 1922–1928 působil na berlínské univerzitě. Po krátkém pedagogickém působení v Kolíně nad Rýnem se vrátil na Německou univerzitu v Praze jako docent a později se stal na této univerzitě profesorem. V důsledku okupace Československa emigroval do USA. Učil nejprve na University of Louisville, Brown University a Syracuse University, v roce 1951 se stal profesorem matematiky na Stanford University, kde působil až do své smrti 8. ledna 1968.

Indexy: k dispozici je nepublikovaný průvodce (soupis složek). Poznámky: dar Marian Tracy, 2007/1972. Předmět (LC): Loewner, Charles, 1893–1968.

Robert Finn, Robert Osserman, Mathematics Department, Stanford University
 finn@math.stanford.edu
 osserman@math.stanford.edu

Poznámka překladatele: V březnu 2007 se na mne obrátila paní Marian Tracy s dotazem, zda by Univerzita Karlova měla zájem o materiály z pozůstalosti jejího otce, profesora Loewnera. Nabídku jsem konzultoval s Archivem Univerzity Karlovy a setkal jsem se s velmi příznivou odezvou. Další jednání však ukázalo, že by nebylo schůdné získat dokumenty uložené již dříve v archivu Stanford University pro archiv umístěný v Praze. Dělení archivních materiálů není dobrým řešením, a proto bylo nakonec přijato rozhodnutí o zřízení archivu na univerzitě, kde Ch. Loewner strávil podstatnou část akademické dráhy. Pro zájemce o život a dílo profesora Loewnera připojuji tyto odkazy:

Ivan Netuka: *Karel Löwner a Loewnerův elipsoid*, PMFA 38 (1993), 212–218.

Ivan Netuka: *Karel Löwner (1893–1968)*, Informace MVS JČMF 40 (1993), 6 s.

Ivan Netuka

CENA PROF. BABUŠKY V OBORU POČÍTAČOVÝCH VĚD V ROCE 2009

Jednota českých matematiků a fyziků a Česká společnost pro mechaniku udělují od roku 1994 každoročně Cenu Prof. I. Babušky v oboru počítačových věd, tj. v oboru počítačová mechanika, počítačová analýza a

numerická matematika. Cena byla zřízena z podnětu vynikajícího matematika a inženýra českého původu Prof. Ing. Dr. Ivo Babušky, DrSc., který nyní působí na univerzitě v Austinu v Texasu v USA. Soutěž je určena pro podporu vědního oboru počítačových věd a jejím cílem je zvýšit zájem studentů a mladých vědeckých pracovníků o uvedené obory.

Do soutěže se může přihlásit kdokoli ve věku do 36 let, pokud téma jeho práce spadá do výše uvedených oborů. Ceny se udělují ve dvou kategoriích: doktorandská a doktorská; studentská a absolventská. Soutěž je realizována v souladu se statutem Ceny prof. Babušky. Formulář přihlášky a statut soutěže

jsou k dispozici na webových stránkách České společnosti pro mechaniku: www.csm.cz.

Práci v jednom exempláři spolu s vyplněnou přihláškou necht' uchazeč zašle do **30. 9. 2009** s označením „Soutěž o cenu Prof. Babušky“ na adresu:

Jednota českých matematiků a fyziků
Žitná 25
117 10 Praha 1

nebo

Česká společnost pro mechaniku
Dolejškova 5
182 00 Praha 8

JUBILEA

60 let

Prof. RNDr. ROMAN KOTECKÝ, DrSc.
(Praha)
4. 7. 2009

Doc. RNDr. VÁCLAV NÝDL, CSc.
(České Budějovice)
5. 7. 2009

VÍT BĚLIČ (Praha)
7. 7. 2009

MILOSLAV HRUBEŠ (Praha)
14. 7. 2009

MILADA VALOVÁ (Středočeská pobočka)
30. 7. 2009

Prof. RNDr. JINDŘICH KLŮFA, CSc.
(Praha)
30. 7. 2009

Ing. JINDŘICH KODL, CSc. (Praha)
2. 8. 2009

RNDr. JAN ŠEDIVÝ (Praha)
10. 8. 2009

Doc. RNDr. VÁCLAV TRYHUK, CSc. (Brno)
13. 8. 2009

Mgr. VLADIMÍR VLÁČIL (Olomouc)
20. 8. 2009

Prof. RNDr. JAROSLAV POKLUDA, CSc.
(Brno)
11. 9. 2009

Doc. RNDr. Ing. JAROSLAV BARTÁK, CSc.
(Praha)
18. 9. 2009

EVA JEDLIČKOVÁ (Opava)
24. 9. 2009